

MÜHÜRLÜ

KAPI:

KONFERANS
TEBLİĞLERİ
KASIM
2014

TÜRKİYE

ERMENİSTAN

SINIRININ

GELECEĞİ

HRANT DİNK VAKFI
HRANT DINK FOUNDATION
ՀՐԱՆԴ ԺԻՆԶ ԶԻՄՆԱԿ

MÜHÜRLÜ KAPI:
TÜRKİYE-ERMENİSTAN SINIRININ GELECEĞİ
Konferans Tebliğleri
Kasım 2014

MÜHÜRLÜ KAPI: TÜRKİYE-ERMENİSTAN SINIRININ GELECEĞİ

Bu kitap, 22-23 Kasım 2014'te Ankara Üniversitesi'nde yapılan 'Mühürlü Kapı: Türkiye-Ermenistan Sınırının Geleceği' başlıklı konferansta sunulan tebliğleri içermektedir. Konferans, Hrant Dink Vakfı tarafından, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü'nün işbirliği ve Chrest Vakfı, Danimarka Dışişleri Bakanlığı MyMedia Programı, Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, German Marshall Fund Black Sea Trust ve İsviçre Büyükelçiliği'nin desteğiyle düzenlenmiştir.

ISBN 978-605-67106-0-5

EDİTÖR

Altuğ Yılmaz

ÇEVİRİ

**Altuğ Yılmaz, Bürkem Cevher,
Cansen Mavituna, Renan Akman**

REDAKSİYON

Altuğ Yılmaz, Dença Kartun

DİZİN

Aras Ergüneş, Karun Özçelik

YAYIN KOORDİNASYON

Emine Kolivar, Karun Özçelik

KİTAP TASARIMI VE TASARIM DANIŞMANLIĞI

BEK Tasarım ve Danışmanlık

TASARIM UYGULAMA

Erge Yeksan

BAŞKI

Mas Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.

Hamidiye Mah. Soğuksu Cad. No: 3

34408 Kâğıthane / İstanbul

T: 0212 294 10 00

sertifika no: 12055

İSTANBUL, ARALIK 2016

© Hrant Dink Vakfı Yayınları

Anarad Hıçutyun Binası

Papa Roncalli Sok. No: 128

Harbiye 34373 Şişli / İstanbul

T: 0212 240 33 61-62 | F: 0212 240 33 94

info@hrantdink.org | www.hrantdink.org

Bu kitap, Chrest Vakfı ve Danimarka Dışişleri Bakanlığı MyMedia Programı'nın desteğiyle basılmıştır.

MÜHÜRLÜ

KAPI:

KONFERANS
TEBLİĞLERİ
KASIM
2014

TÜRKİYE

ERMENİSTAN

SINIRININ

GELECEĞİ

HRANT DİNK VAKFI

HRANT DİNK'İN, 19 OCAK 2007'DE, GAZETESİ AGOS'UN ÖNÜNDE ÖLDÜRÜLMESİNDEN SONRA, BENZER ACILARIN YENİDEN YAŞANMAMASI İÇİN; ONUN DAHA ADİL VE ÖZGÜR BİR DÜNYAYA YÖNELİK HAYALLERİNİ, DİLİNİ VE YÜREĞİNİ YAŞATMAK AMACIYLA KURULDU. ETNİK, DİNÎ, KÜLTÜREL VE CİNSEL TÜM FARKLILIKLARIYLA HERKES İÇİN DEMOKRASI VE İNSAN HAKLARI TALEBİ, VAKFIN TEMEL İLKESİDİR.

VAKIF, İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN ALABİLDİĞİNE KULLANILDIĞI, TÜM FARKLILIKLARIN TEŞVİK EDİLİP YAŞANDIĞI, YAŞATILDIĞI VE ÇOĞALTILDIĞI, GEÇMİŞE VE GÜNÜMÜZE BAKIŞIMIZDA VİCDANIN AĞIR BASTIĞI BİR TÜRKİYE VE DÜNYA İÇİN ÇALIŞIR. HRANT DİNK VAKFI OLARAK 'UĞRUNA YAŞANASI DAVAMIZ', DİYALOG, BARIŞ, EMPATİ KÜLTÜRÜNÜN HÂKİM OLDUĞU BİR GELECEKTİR.

AÇILIŞ	<p>RAKEL DİNK Karşılama Konuşması 11</p> <p>ONUR ÖZSOY, CENGİZ AKTAR Açılış Konuşmaları 12</p>
I. BÖLÜM KAPALI SINIRLARA GENEL BİR BAKIŞ	<p>GERARD J. LIBARIDIAN Moderatörün Sözü 17</p> <p>SEZAI YAZICI Açılıştan Kapanışa Bir Sınır Öyküsü 21</p> <p>LALE YALÇIN HECKMANN Güney Kafkasya’da Sınır Bölgelerinin Tarihi ve Anlamları 36</p> <p>FLORIAN MÜHLFRIED Yumuşak Güç Sertleşirse: Son Dönemde Gürcistan-Rusya Sınırı 46</p> <p>NAİF ALİBEYOĞLU Mühürlü Kapıdan Kafkasya Kapısına: Kars Deneyimi 59</p>
II. BÖLÜM KAPALI SINIR HİKAYELERİ	<p>H. NEŞE ÖZGEN Moderatörün Sözü 67</p> <p>VAHRAM DANIELYAN Romanlarda Bir Can Sıkıntısı Metaforu Olarak Kars: Nairi Ülkesi ve Kar 70</p> <p>FABIO SALOMONI Kars ve İğdir: Türkiye-Ermenistan Sınır Bölgesinde Kimlik, Hafıza ve Anıtlar 78</p> <p>SAYAT TEKİR Ermenistan Sınırdan Türkiye’ye Bakmak: ‘Kapalı’ Sınırdan Yaşamak 93</p> <p>MANUK S. AVEDIKYAN Ermenistan Ezidilerinin Kapalı Türkiye-Ermenistan Sınırına Bakışı 105</p>
III. BÖLÜM KAPALI SINIR VE KOMŞULAR	<p>VICKEN CHETERIAN Türkiye’nin Siyasi Tercihleri ve Karabağ İhtilafının Şekillenmesi 119</p> <p>VAHRAM TER-MATEVOSYAN Türkiye-Gürcistan Stratejik Ortaklığının Ermenistan İçin Olası Sonuçları 129</p>
IV. BÖLÜM KAPALI SINIR VE KÜRESEL BAĞLAM	<p>THOMAS DE WAAL Sisifos Çatışması: Dağlık Karabağ İhtilafını Çözmek İçin Zorlu Bir Arayış 141</p>

V. BÖLÜM
AÇIK SINIRLAR,
AÇIK PAZARLAR

KEMAL KİRİŞÇİ
Moderatörün Sözü 157

LATİFE AKYÜZ
**Kapalı Kapılar Ardında Ticaret:
Sınır Ekonomisinin Etnisite Dinamiği** 162

LÜLÜFER KÖRÜKMEZ
**Göç Sürecinde Etnik Sınırların Yeniden
Çizilmesi: Ermenistanlı Göçmenler ve
Türkiyeli Ermeniler** 172

USSAL ŞAHBAZ
**Türkiye ile Ermenistan Arasındaki İlişkilerin
ve İş Sinerjisinin Güçlendirilmesi:
İktisadi İşbirliği Yoluyla Güven
İnşası İçin Bir Yol Haritasına Doğru** 185

ZÜMRÜT İMAMOĞLU
**Kapalı Sınırın Bölge Üzerindeki
Sosyoekonomik Etkileri** 206

VI. BÖLÜM
AÇIK SINIRLAR,
AÇIK ZİHİNLER (I)

ZEYNEP AKTÜRE
**Sınırdaki Boşluk:
Kars'ta Yıkılan İnsanlık Anıtı** 213

ÖZLEM ŞENDENİZ
**Sınırdan Anlatılar: Iğdır Halklarının Belleğinde
'Ermeni' ve 'Ermenistan** 233

TAMAR ARIELI
**Sınırı Açmak Yetmez: İsrail-Ürdün Sınır
Rejiminden Öğrendiklerimiz** 246

VII. BÖLÜM
AÇIK SINIRLAR,
AÇIK ZİHİNLER (II)

RAZMIK PANOSSIAN
Moderatörün Sözü 273

ARAZ KOJAYAN
**Türkiye-Diaspora Sınıyrından Geçmek:
Lübnanlı Ermeni Gençlerin
Batı Ermenistan Ziyaretleri** 276

STEFAN WILLIAMSON-FA, BEN WHEELER
**Dillerin Dağları: Kafkasya'nın Çeşitli Müzikal
Lehçelerini (Yeniden) Sunmak** 287

VIII. BÖLÜM SINIRLARI AŞANLAR	MILENA ABRAHAMYAN Jineolojik Barış İnşası 295
	URBAN JAKSA Görünen Sınırı Geçmek, Görünmeyeni Yıkamak: Ermenistan-Türkiye Sivil Toplum Diyaloğunda Gençler 300
	PHILIP GAMAGHELYAN Resmî Diplomasinin Gölgesinde: Türkiye-Ermenistan İlişkilerinde Çatışma Çözümü Çalışmalarının Mevcut ve Muhtemel Etkileri 312
IX. BÖLÜM AÇIK SINIRLAR İÇİN NASIL BİR GELECEK?	BURCU GÜLTEKİN PUNSMANN Türkiye'nin Sınırları: Gürcistan, Irak, Suriye 321
	JAMES G. DEROUNIAN Yerel Kalkınma: Sınır Ötesi Potansiyelin Ortaya Çıkarılması 324
	NICOLE LONGOBARDO Güney Kafkasya'da Sınırların Açılması ve Çatışmanın Dönüştürülmesinin Olası Getirileri 332
KAPANIŞ KONUŞMASI	CENGİZ AKTAR Kapalı Sınırı ve Kapalı Bilinci Konuşmak 345
YAZARLAR HAKKINDA 349	
Dizin 357	

KARŞILAMA KONUŞMASI

RAKEL DİNK

Değerli misafirlerimiz, hepiniz hoş geldiniz.

*Guzem Hayeren al parevel mer paregannerun; polorit pari yegak harkeli nerganer;*¹

*Heval'ên me, hogir'ên me hûn hem û bi xêr hatine; em minnetarin ku hun di nav me da ne.*²

Eski adı Mülkiye Mektebi olan Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin bizimle işbirliği yapması çok özel ve çok önemli. Bu organizasyonda emeği geçen tüm arkadaşlarımıza, dostlarımıza, bütün yüreğimizle teşekkür ediyoruz.

Konuşmamı, Hrant Dink Vakfı'nın yayımladığı, 'sınırlar' temalı ajandada yer alan metinlerden alıntılarla yapacağım.³

Bazı sözcüklerin çağrışımları baştan olumsuzdur. 'Sınır' gibi... Sınır dendi mi içimiz daralır, bir kısıtlanmışlık duygusuyla dolarız.

Bir ülkenin sınırlarını belirleyen taşlar Eski Roma'da kutsal kabul edilirdi. Sınır taşı dikileceği zaman kurban kesilir, kurbanın kemikleri ve külleri bir çukura gömülür, taş bunun üzerine dikilirdi. Modern zamanlarda sınır taşlarına kurban verme âdeti ortadan kalktı, ancak sınırları korumak adına yapılan savaşlarda her yıl binlerce insan kurban edilmeye devam ediyor.

Sınırlarla derdimiz de, mücadelemiz de hiç bitmez.

İnsan olmanın tarifinde, sınırları aşarak yol almak düsturu gizli. Bu açıdan insanlığın tarihi, esasen aşılan sınırların tarihidir. Aşılamayanlar, mahkûmiyetimizdir. Bizi korkularımıza tutsak eder. Bizi diğerlerinden ayıran her sınır, hayat alanımızı biraz daha daraltır.

'Böl ve yönet' sisteminin dikenli telleridir sınırlar. İktidarlar bu sınırlardan, sınırların çoğalmasından beslenir.

Sonra ama yine bir insan çıkar tarih sahnesine, dayatılmış bütün sınırları zorlar, hepimize ilham verir.

İşte bu ilhamla, bugün burada, konuşulmayan, zor bir konunun kapısını sizlerle birlikte açmak için bir araya geldik. Umarım katkılarınızla bu soruna ışık tutabileceğiz.

Saygılarımla.

¹ "Dostlarımızı Ermenice olarak da selamlamak isterim; hepiniz hoş geldiniz, değerli konuklar."

² Kürtçe, "Dostlar, yoldaşlar, hepiniz hoş geldiniz; aramızda olduğunuz için sizlere minnettarız."

³ 2013 *Ajanda/Agenda/Oradedr: Sınırlar/Borders/Sahmanner* (İstanbul: Hrant Dink Vakfı, 2012), s. 9, 62.

AÇILIŞ KONUŞMALARI

ONUR ÖZSOY

Saygıdeğer konuklar, değerli katılımcılar;

Sizleri İktisat Anabilim Dalı adına, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ağırlamaktan, 'Mühürlü Kapı: Türkiye-Ermenistan Sınırının Geleceği Konferansı'nda bir arada olmaktan çok büyük bir mutluluk duyuyoruz. İzninizle fakültemiz hakkında sizlere bazı kısa bilgiler aktarmak istiyorum. Siyasal Bilgiler Fakültesi İstanbul'da aslında bir topluluk koleji olarak 1859 yılında kurulmuştur. Kuruluş amacı modernizasyon sağlamak ve ülkemizde beşeri sermayenin gelişimine katkıda bulunmaktır. Bu çıkış noktasıyla fakültemizin eğitimi insan sermayesine Türkiye'de 155 yıldır katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz.

Fakültemizin ismi dört kez değişikliğe uğramıştır. İlk olarak 'Mekteb-i Mülkiyeyi Şahane' olan ismi, 1918'de 'Mekteb-i Mülkiye-i Fünun-u Şahane' olarak değiştirilmiştir. 1936 yılında Ankara'ya taşınan ve Atatürk'ün talebiyle dört yıllık bir yükseköğretim kurumu olarak faaliyetine devam eden fakültemiz, 1950'de 'Siyasal Bilgiler Fakültesi' olarak Ankara Üniversitesi'ne katılmıştır. Şu an, fakültemize bağlı altı bölümde (Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Maliye, İktisat, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, İşletme, Uluslararası İlişkiler) 200 kadar akademisyen, 100 kadar da idari personel görev yapmaktadır. Fakültemizin mezunları 'Mülkiyeliler Birliği' adlı sivil toplum kuruluşunca temsil edilmektedir. Kamu kurumlarında ve özel sektörde istihdam edilen mezunlarımız arasında önde gelen isimler, bakanlar, başbakanlar, büyükelçiler, valiler, gazeteciler, şairler, iktisatçılar yer almaktadır. Şükrü Saraçoğlu, Sadun Aren, Mümtaz Soysal, Fahir Armaoğlu, Ahmet Taner Kışlalı, Altan Öymen, Bahri Savcı, Cahit Talas, Cemal Süreya, Emre Kongar, Ferit Melen, Hikmet Çetin, Hıncal Uluç, Korkut Boratav, Mesut Yılmaz, Murat Karayalçın, İlber Ortaylı, Seha Meray ve daha pek çok isim, mezunlarımız arasındadır.

Fakültemizin adı, değişim, reform, özgürlük, insan hakları gibi kavramlarla hep aynı bağlamda geçmekte; Mülkiye, geçmişle gelecek arasında bir köprü işlevi görmektedir. Umuyorum ki bu konferans da Türkiye ile Ermenistan arasında parlak bir geleceğe giden bir adım olacaktır. Ermenistan ve Türkiye halkları arasındaki ilişkilerin gelişmesi için, 1993 yılında kapanan, mühürlenmiş kapının artık açılmasını istiyoruz. Bunun sadece iki ülkenin halkları açısından değil, bu coğrafyadaki halkların tamamı için iyi olacağına inanıyoruz. Bu bölgenin halkları, şu anki durumdan daha iyisini hak ediyor. Tabii ki geçmişe

dönüp tarihi yeniden yazamayız ama ne yapabiliriz? Geleceği şekillendirebiliriz. Birlikte bunu yapabileceğimizi biliyoruz. Bunu yapalım, Türkiye-Ermenistan sınırını açalım; böylece bölgesel istikrara ve barışa katkıda bulunabilelim.

Bu konferansın organizasyonuna katkıda bulunan herkese teşekkür ediyor, hepimize başarılı bir konferans diliyor ve konuşmamı, Atatürk'ün “Yurtta barış, cihanda barış” sözüyle noktalamak istiyorum.

Teşekkürler.

CENGİZ AKTAR

Günaydın, parılıys, hoş geldiniz, hoş bulduk. Mülkiye'ye sonsuz teşekkürler...

Hrant Dink Vakfı 2007'de kuruldu ve bugüne dek, gönüllülerimiz ve dostlarımız sayesinde dünya kadar iş yaptı. Bu işleri burada sıralamak mümkün değil ama üç kelimeyle özetlemek gerekirse, benim aklıma ‘hafıza’, ‘vicdan’ ve ‘akıl’a davet geliyor. Bu topraklarda bu üç şeyin artık hangi ölçüde bulunduğu değerlendirmesini size bırakıyorum. Vakıf olarak bunlara vurgu yapmaya devam edeceğiz.

Konferanslarımızın sadece ufuk açıcı değil, yol açıcı nitelikte olduğunu da söylemeliyim. Bir örnek vereyim: 2011'de, ‘Diyarbakır ve Çevresi Toplumsal ve Ekonomik Tarihi’ başlıklı bir konferans düzenlemiştik. Söz konusu tarihin cereyan ettiği yerde, Diyarbakır'da yaptık bu toplantıyı. Ne tesadüf ki, bugün, yine Diyarbakır'da, bu defa İsmail Beşikçi Vakfı (İsmail Beşikçi'nin Hrant Dink Ödülü sahibi olduğunu da hatırlatmak isterim), ‘1915, Diyarbakır ve Kürtler’ başlıklı, benzer bir toplantı yapıyor. Biz, sözünü ettiğim konferansı Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'yle birlikte düzenlemiştik. Ne tuhaf, değil mi? Koskoca Dicle Üniversitesi dururken... Ama öyle değil, öyle olmuyor; ezber bozma potansiyeli taşıyan çalışmalarda akademi pek yok. İşte tam da bu nedenle, bu toplantının akademi çatısı altında yapılmasını sağlayan Mülkiye'yi kutluyorum; doğru ve doğal olanı yaptılar, sağ olsunlar.

Hrant Dink Vakfı'nın çalışmalarının bir diğer özelliği, gençlerin doğal merakını ve araştırma ruhunu teşvik edici mahiyette olması. Bu konferans için yaptığımız tebliğ çağrısına dünyanın dört bucağından, tanımadığımız birçok genç araştırmacıdan, 50'nin üzerinde yanıt geldi. Vakfımız genellikle tarih ve hafıza meselelerinin öne çıktığı toplantılar düzenler; güncel meseleleri işleyen toplantılarımız dahi hafıza ağırlıklıdır. ‘Mühürlü Kapı’ konferansı bu çerçevede ilk bakışta biraz istisna gibi

duruyor ama tam olarak öyle değil. Şimdilik bir tek veriyle yetineyim: Bugün, Ermenistan'ın nüfusunun yarısı Anadolu kökenlidir. Kapalı kapıyla birlikte düşündüğünüzde, bu ne demek? Bu insanlar atalarının vatanına, kutsal Ararat'a ya da Kürtçesiyle Agirî Dağı'na istedikleri anda gitmekten, oraları görmekten, hissetmekten mahrum.

Geçen hafta, vakfımızın başkanı Rakel Dink Harvard Üniversitesi'nde bir konuşma yaptı. Şu anda aramızda olan dostumuz Harry Parsekian sayesinde, Harvard'da, Hrant Dink'in anısına, 'Barış ve Adalet' başlıklı bir konuşma serisi başlatıldı. Yönetim kurulu üyemiz Ayşe Kadioğlu, hazır bulunduğu bu toplantının ardından yazdığı yazıda şöyle diyor:

“Harvard Üniversitesi'nde sürdürülen çalışmalarda (Daniel Schacter'in Bellek Laboratuvarı) hatırlamak ve hayal etmenin beynin aynı bölgelerinde gerçekleştiğine işaret eden çalışmalar yapılıyor. Buradan hareketle hatırlamanın hayal edebilmek için gerektiği sonucuna varmak mümkün. Ya da kısaca, hatırlamayanlar hayal de edemiyor, diyebiliriz. Demek ki hatırlamak sadece geçmiş değil geleceği de ilgilendiriyor. Hatırlarken aslında geleceği hatırlıyoruz.”¹

İşte, güncel mesele olan kapalı sınır ile hafıza arasındaki ilişki, tam olarak bu. Bu konferansta, geçmiş kadar geleceği de konuşacağız.

Son olarak, burada kısaca değindiğim tüm bu çalışmaları, gelecek yıldan itibaren, İstanbul Harbiye'de, şu sıra inşa halinde olan Anarad Hıgutyun Binası'nda ileride kurulacak olan Hrant Dink Ermeni Araştırmaları Enstitüsü'nün çatısı altında sürdüreceğimizi haber vereyim, Ankara'dan, Mülkiye'den...

Sağ olun, tekrar hoş geldiniz.

¹ Ayşe Kadioğlu, “Geleceği Hatırlamak”, T24, 18 Kasım 2014, <http://t24.com.tr/yazarlar/ayse-kadioglu/gelecegi-hatirlamak>, 10623 (erişim tarihi: 10 Aralık 2015).